Јулијана С. Деспотовић
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за научноистраживачки рад

DOI: 10.46793/KDNN25.079D
UDK: 821.163.41.-31.09 Данојлић М.

ОДНОС ИЗДВОЈЕНОГ И УМЕТНУТОГ ИСКАЗА У РОМАНУ *БАЛАДА О СИРОМАШТВУ* МИЛОВАНА ДАНОЈЛИЋА[1]

Апстракт: У раду анализирамо међуодност издвојеног и уметнутог исказа на примерима из Данојлићевог романа *Балада о сиромаштву*. Иако поједини аутори сваки исказ који се у тексту издваја цртама или заградама сматрају уметнутим, односно парентетичким исказом, према критеријуму синтаксичке интеграције у контекст могуће је јасно разлучити који искази су из реченичне структуре издвојени, а који су додати, односно уметнути. Осим синтаксичким, у раду се бавимо и стилистичким аспектима ова два типа исказа.

Кључне речи: издвајање, парентеза, реторичко питање, унутарреченична ексклмација, Милован Данојлић, *Балада о сиромаштву*.

1. УВОД

Издвајање реченичних конституената спада у стилистичке поступке осамостаљивања, односно језичко-стилистичке поступке којима се „интонационо издваја или изолује неки реченични конституент (синтаксема, синтагма или клауза) од своје непосредне околине" (Ковачевић 2015: 338). Од четири у литертури издвојена типа или степена осамостаљивања, издвајање јесте најједноставнији поступак и стога се одређује као просто издвајање реченичних конституената, а дефинише се као „синтаксичко-стилистички поступак при којем се основна граматичка структура реченице преуређује тако што се уводе додатне паузе и/или испред и/или иза неког реченичног члана. Тих пауза нема у основној, чисто комуникативној, тј. стилистички

[1] Истраживање спроведено у раду финансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор о преносу средстава за финансирање научноистраживачког рада истраживача на акредитованим високошколским установама у 2025. години број: 451-03-136/2025-03/ 200198).

неутралној варијанти реченице [...] Формални показатељ издвајања у писаном језику јесте запета или црта" (Ковачевић 2015: 338).

Формално идентичан, а синтаксички и семантички суштински супротан јесте поступак уметања синтагматских и реченичних чланова, за који се у лингвистици углавном користи термин *парентеза*. У *Речнику књижевних термина* наводи се да је парентеза термин античке реторике за стилску фигуру којом се раздваја једна реченица тако што се у њу умеће друга реченица с њом синтаксички неповезана, те да се парентеза одваја и са једне и са друге стране цртицама или заградама (РКТ 1986: 526). У Багићевом *Рјечнику књижевних термина* појам парентезе проширен је и на јединице мање од реченице, па се код њега парентеза одређује као „umetanje riječi, skupine riječi ili čak rečenice u cjelovitu, smisaono i gramatički potpunu rečenicu. Umetnuti dio nije sintaktički povezan s rečenicom u kojoj se nalazi, a pravopisno je izdvojen stavljanjem u zagrade ili između crta" (Багић 2012: 239). И у *Енциклопедијском рјечнику лингвистичких назива* Р. Симеона наведени су исти критеријуми: уметање у тело реченице елемената речи, делова реченице, зависне реченице или читаве реченице који нису са њом синтаксички повезани (Симеон 1969: 22).

У српској лингвостилистици парентетски исказ проучаван је, колико нам је познато, највише у Андрићевим делима и о томе је написано неколико значајних радова[2]. Први од њих рад је Живојина Станојчића, који се бави синтаксом ових исказа[3] (Станојчић 1992). Станојчић под парентезом не подразумева само исказ који је графијски одвојен заградама, већ и друге исказе који су синтаксички и семантички независни од контекста, а такве примере назива *неформалном парентезом* (Станојчић 1992: 374). Након Станојчићевог, објављен је рад Миланке Бабић „О исказу у загради" (Бабић 2002), у коме је приступ знатно другачији стога што Бабић анализира једино исказе у загради, дакле оно што Станојчић назива формалном парентезом. Међутим, њена анализа не темељи се само на уметнутним реченицама, већ и на једницама нижега ранга (речима и синтагмама). Две године касније појавиће се рад Тихомира Брајовића „Поетика парентезе" (Брајовић 2004). Иако Брајовић Андрићевој парентези приступа са књижевнокритичког аспекта, за лингвостилистичку анализу значајно је уочавање синтаксичке повезаности уметнутих делова и матичног текста, које ће Брајовић означити као *неправу* или *непотпуну парентезу*, уводећи и термин *парембола* за овакве типове парентезе. Последњи до сада објављени рад о парентетичким кон-

[2] Осим у Андрићевој прози, парентеза је забележена и описана и у поезији Стевана Раичковића (Кршић 2018).

[3] Станојчић под парентезом не подразумева само исказ који је графијски одвојен заградама, већ и друге исказе који су синтаксички и семантички независни од контекста (такве примере назива неформалном парентезом).

струкцијама у Андрићевим делима јесте рад Бранка Тошовића „Заграда у Андрићевим романима" (Тошовић 2019). Исказе у загради Тошовић наводи као један од облика парентезе, наводећи да се уметање „у заграде, међу црте и сл. сматра посебном стилском фигуром, а долази у више појавних облика: као епексегеза (додатна конструкција која прецизира смисао основне конструкције), катаплока (уметање у облику реторичног узвика), анаподатон (инволвирање ширег, комплекснијег садржаја), алотриологија (слаба или никаква повезаност између основног и уметнутог исказа), парембола (тијесна веза између основног и додатног текста), парембола (веома тијесна веза између главне и уметнуте конструкције). Посебну врсту чини библиографска парентеза (оно што у скраћеном облику упућује на потпуни библиографски податак о тексту који се цитира)" (Тошовић 489).

Из прегледа литературе јасно се може уочити неподударност како у терминилошком одређењу, тако и дефинисању парентезе. Док једни аутори парентезом сматрају само оне исказе који су синтаксички независни од текста у који се умећу, за друге је парентетички сваки исказ који је графијски издвојен заградама или цртама, независно од тога да ли се синтаксички може интегрисати у матични текст. Ту долазимо и до разилажења у погледу графијског издвајања, будући да има аутора који као нужне показатеље парентезе не наводе графијску издвојеност цртама и/или заградама, а има и оних који парентетички исказ изједначавају са исказом у загради.

2. АНАЛИЗА КОРПУСА

Наш циљ у овом раду јесте да на корпусу примера ексцерпираних из Данојлићевог романа *Балада о сиромаштву* анализирамо међуоднос издвојеног и уметнутог исказа, најпре са синтаксичко-семантичког, а потом и са стилистичког аспекта будући да је обликовање реченице издвајањем и уметањем исказа једна од стилских доминанти овог Данојлићевог романа. Као главни критеријум разграничења ова два типа исказа послужиће нам критеријум синтаксичке интеграције у околни текст. То значи да ћемо издвојеним исказом сматрати сваки исказ који би се укидањем графијских показатеља могао без икаквих сметњи интегрисати у дату реченицу, док код парентетичког исказа таква интеграција није могућа.

2.1. Издвајање реченичних чланова

Синтаксостилистичком поступку простог издвајања реченичних чланова најподложнији су зависни реченични чланови (Ковачевић 2015: 339). У истраживаном корпусу бележимо издвајање атрибута (1а) и адвербијалних одредби (1б):

(1а) [...] у орману се чува и неколико природних – предратних – сунђера (36);[4] Влат је тек једна реч – час мушког, час женског рода – која је утиснута у тло, не у штампану страницу (196); Седећи у возилу паркираном на уском травнатом појасу покрај пута, први пут си осетио да је понор који те дели од здравог и једноставног живота – чији су носиоци разиграни фудбалери – непремостив (162);

(1б) Панталоне, одвојене, понекад још и могу – са џемпером – али ни оне не воле раздвајање (80); Могућно је да си њихово завијање чуо у столећима кад те није било на земљи, кад си – у дашку ветра и у шуму траве – постојао као слаба могућност правца и смисла (122); Тамо, по ливадама и воћњацима – због биља, због животиња, због ноћне влаге – космичка загонетка се никад не намеће с толиком насртљивошћу (201); Даљине и године, ствари и сенке ствари, имена и одјеци, сустижу се у жижи текућег часа, разгарају се са натприродном жестином и јасноћом: такво експлозивно пуњење у природи – у слободном стању – ретко се сусреће (188); Има једна успутна невоља с којом сви наставници – сем фискултурника – из дана у дан муку муче (101); Тако се, преко зиме, изједе цела свиња, а да се ни у једном оброку – сем, можда, у пржењу које се појави на дан посечења – није уживало (144).

Забележени примери издвајања атрибута међусобно се разликују према типу издвојене синтаксичке јединице: у првом примеру издвојена је реч, у другом синтагма, у трећем зависна реченица. Док се у првом примеру издваја конгруентни атрибут *предратних*, чиме он добија истакнутији статус у односу на претходни конгрунетни атрибут *природни*, у другом наведеном примеру издваја се неконгруентни атрибут исказан синтагмом са значењем адверзативне наизменичности (Ковачевић 2024: 231) која почива на супротстављању придева *мушки–женски*.

Разноврсност синтаксичких структура присутна је и код издвојених адвербијалних одредби, које су исказане речима или синтагмама. Последња два примера илуструју издвајање ескцептивних одредби (Ковачевић 1998: 208), које су иначе подложне издвајању не само графички већ и смисаоно, будући да се темеље на значењу изузимања дела од целине. Међу издвојеним адвербијалним одредбама неки од примера осложњени су и редундатантним навођењем предлога („*у* дашку ветра и *у* шуму траве”; „*због* биља, *због* животиња, *због* ноћне влаге”).

Поступци осамостаљивања простим издвајањем реченичних чланова могу се применити и на првостепене реченичне чланове, као и на чланове координисаних конструкција (Ковачевић 2015: 340). У Данојлићевој *Балади о сиромаштву* нису забележени примери осамостаљивања првостепених

[4] Број у загради означава број странице извора, чији се библиографски подаци налазе на крају рада.

реченичних чланова, али јесу, у малом броју, примери издвајања чланова координисаних конструкција (1в):

(1в) На школски прибор – и уопште, на техничку страну наставе – обраћа се много мања пажња него у Основној школи (90); Одједном му се, с непријатном јаснoћом, предочило да неко тамо, у срезу, располаже његовим – и само његовим! – дететом! (56).

За лингвостилистичку анализу посебно је занимљив последњи наведени пример, у коме је из координисане атрибутске синтагме *његово и само његово* издвојен други члан, који представља понављање првог, уз рестриктивни квантификатор *само*. Уз то, издвојени члан додатно је истакнут екскламативном унутарреченичном интонацијом. Иако Ковачевић примере сличне овом наводи као просто издвајање реченичних конституената (2015: 340), Миланка Бабић све примере унутарреченичне екскламативност третира као парентетичке (Бабић 2019: 595–412). Дакле, према критеријуму синтаксичке интеграције у контекст, наведени пример не би се могао сматрати парентезом, међутим, оно што му дозвољава такву интерпретацију јесте управо његова додатна, накнадна интонација. Могућност двоструког интерпретирања бележимо и у следећим примерима:

(1г) Неки ђаци – поглавито они са села – сами праве мастило (90); Ту не помаже журба, ништа се не може окончати у току једног часа, па ни у току једне године: учење је дуго, незавршиво опредељење, бескрајно приближавање, циљ се непрестано помера и преображава, а закони, правила, обрасци само су оријентационе тачке, на којима дух може одахнути и прибрати се, да, окрепљен, настави плов кроз неизвесност... То – та идеја незавршивости школовања и сазнавања – велика је новост у односу на навике стечене у Основној школи (94); Ако си се, у тим тренуцима, нашао међу зидовима, страховито пожелиш да изиђеш међу људе, да некога – било кога! – сретнеш, да с неким поделиш нејасну наду... (174).

Иако је неспорно да се у наведеним примерима ради о уметнутим, односно накнадно додатим реченичним члановима ради прецизирања и пружања додатне информације[5], ови искази не могу се сматрати правом парентезом будући да не нарушавају критеријум синтаксичке интеграције у матични текст.

2.2. Парентетички искази

Неспорним примерима парентезе могле би се сматрати све оне конструкције које нису синтаксички повезане са околним контекстом:

[5] Што је један од основних семантичких типова парентезе (уп. Бабић 2019)

(2а) Опште је осећање – тако се бар теби чини – да је просторије величине учионице у сеоским кућама забрањено стављати (17).

Док би се код издвојених исказа простим укидањем црте издвојени исказ могао синтаксички интегрисати у матични текст, код парентетичких исказа укидањем црте или заграде таква интеграција не би била могућа. Структура добијена укидањем графијских показатеља парентезе не би била ни граматична ни семантична. Ипак, када говоримо о семантичком аспекту парентетичких конструкција, морамо нагласити да матични и парентетички исказ ступају у одређене смисаоне односе. Миланка Бабић, осим примарне функције интензивирања, код експлікативне парентезе издваја још и когнитивни и емоционални став, те додатни податак, прецизирање и асоцијативно-експресивну дигресију као семантичке подтипове односа између експлікативне парентезе и текста у који се она умеће (Бабић 2019: 409–411).

Иако примери парентезе забележени у *Балади о сиромаштву* нису нужно експлікативни, они показују извесна семантичка подударања са предложеном класификацијом М. Бабић, уз додатна семантичка нијансирања. Тако би когнитивну парентезу, за коју Бабић наводи да „тежи уопштавању, подсећању на неписане, али уобичајене законитости друштва и свијета" (Бабић 2019: 409) илустровали следећи примери из Данојлићевог романа:

(2б) Појави ли се сунце – а оно после кише зна бити усијано и шиљато као жилет – пуж потражи хладовину, да у њој заборави ко је, шта је и куда је пошао (26); Сасвим случајно – под претпоставком да је у једном живом току ишта безразложно и истински неочекивано – открио си да учитељица упражњава два различита рукописа (44).

У роману бележимо нешто више примера парентезе додатног податка или прецизирања:

(2в) Првобитни нацрт је предвиђао четири спрата. Почетком јуна, радови се одједном успорише, и сељаци се распричаше (Док је ишло како треба, они су ћутали; сад, кад се појавише сметње, живнуше). „Тако дође, кад се пружаш дуже од губера" рече стриц (53); За обављање извесних потреба мора се тражити дозвола по јединствено утврђеној еуфемистичкој формули („Молим госпојице могу да идем напоље") (14); Непоновљив и тешко изводљив – помишљао је да прода пола имања, да би остварио наум – подухват је, наједном, постао сваком доступан (51); Деси ли се да је се ипак докопаш – сетиш се да си понео читанку, у којој има одломака од Глишића, Сремца, Веселиновића и Шимуновића – доживећеш, убрзо, мало разочарање (196); Авлија, осветљена невидљивим Месецом – мора да је иза амбара! – блешти као бакарно гумно (201); *Не дих*

рекао да сам те изневерио, мада сам унеколико одрастао (нарочито између педесете и шездесете); трудио сам се да одржим растојање... (208)[6].

Међу забележеним примерима парентезе додатног коментара, односно прецизирања, само је један ексклaмативно интониран. Тако је стога што парентеза овог типа служи појашњењу околног контекста, претходно изнетог саопштења[7] или егземплификацији, што не захтева нужно повишени тон. Осим тога, међу парентезом овог семантичког подтипа чешћа је употреба заграде у односу на црту, што указује на блажи облик прекида реченице или чак уметање између две реченице, чиме бисмо са плана анализе парентезе на синтаксичком нивоу заправо прешли у домен лингвистике текста.

За асоцијативно-експресивну дигресију М. Бабић наводи да „функционише као средство додатне, паралелне дескрипције, присутне асоцијативно у свијести адресанта на основу своје карактеристичне појединости – што доприноси сликовитости и експресивности израза" (Бабић 2019: 411):

(2г) Нешто због стида пред учитељицом – ово су твоји сељаци, а она је, несрећница, родом Београђанка! – а однекле делећи њену одбојност према стварном животу и његовим сеоским навикама, покушаваш да се, са длановима прислоњеним на уши, и сам уздигнеш на висину на којој се она, по сили дужности и женске смерности, увек држи (13); Крпу за брисање држи обема рукама, и повлачи је с краја на крај, – изорава бразде по њиви, – и повремено је цеди, завршујући јој врат, као да је дави (43); Рудна Глава је удаљена пет-шест километара – добро, нек буде и седам! – то није ништа: испружиш корак, и за сат хода си на Гукића брегу (49); Одредио ти је, истовремено, и занимање које ћеш – чинило му се колико сутра! – упражњавати: бићеш доктор! (51); Отац и мајка су и ове године одустали од одласка у бању, нема се од чега. (Да им је једном да оду у Врњачку, излечили би се од свих тегоба и бољки!) Теби, за полазак у гимназију, следује сукнено одело (58); Похваљене и награђене саставе не показујеш код куће, не из страха од родитељске критике – родитељи се поносе и таквом врстом успеха! – већ зато што би се, у том суочавању, у твојим очима лаж још више разоткрила (114).

Међу забележеним примерима готово сви су ексклaмативно интонирани, што упућује на афективно стање јунака на кога се парентетички исказ односи. Тако се у парентези може наћи и слободни неуправни говор, као допуна сећању о коме наратор приповеда, и то допуна која искрсава изненада

[6] Истицање курзивом преузето је из романа.

[7] Парентезом се може објашњавати и једна лексема из претходног текста, како је код јединог ексклaмативног примера *мора да је иза амбара!* где се парентезом објашњава придев *невидљив* из матичног текста.

и прекида приповедни ток. Једини међу овим примерима који нема обележје ексклмације (други наведени пример у групи (2г)) специфичан је по томе што се парентетички исказ не издваја само цртама, већ и запетама – чиме се прави двоструки отклон од објективног сећања и субјективне асоцијације коју оно изазива.

У засебан семантички подтип асоцијативно-експресивне дигресије издвојили бисмо примере парентезе којом се исказује однос наратора и јунака, односно одраслог човека и дечака који је он некада био:

(2д) Опште је осећање – тако се бар теби чини – да је просторије величине учионице у сеоским кућама забрањено стављати (17); Страсни присталица постојања – ја бих, сад, рекао постајања – главом, кожом, косом, ноктима, радујеш се због седења у клупи (28); Кад истера ред на крај табле, поодмакне се, прижмири и осмотри написано, па, једва приметно – или то ти учиниш за њу? – климне главом; похвали себе за своје умеће... (29); Кад се упореди за узором предложеним на првој страници буквара, види се да је то приватни рукопис, прилагођен школским нормама, а опет, обележен киселошћу и оштрозубошћу, врлинама које у свему што чини долазе до изражаја... (Ти то, знам, не би изрекао овим речима, а опет, ово је твој доживљај, ово сам једино од тебе могао преузети) (30).

Сви наведени примери парантезе заснивају се на контрастирању прошлости, у којој егзистира дечак, главни јунак романа, и садашњости, у којој роман пише одрасли дечак. На језичком плану то се очитује употребом заменица *тӣ* и *ја*, а у другом наведеном примеру и посебним издвајањем временског прилога *сад*. Трећи пример, у коме је парентеза упитно интонирана, указује на несигурност у сећање или тадашње осећање јунака, дечака који посматра.

Да упитни исказ није изузетак у парентези најбоље поврђују примери у којима се у оквиру парентетичког исказа реализује реторичко питање:

(2ђ) Дванаест предмета, ако се не рачуна фискултура (ко би је, и зашто, и у шта рачунао?). Фискултура, као и предвојничка обука, то су полупредмети (82); Мало је дворишта која имају две капије, а школа их има три: ону наткривену, која излази на главни пут, једну мању, према запуштеном сокаку, куда учитељици долазе прве кошије (Боже мили, о чему ли она са њима може причати?) и трећу, прилично широку, али неупадљиву, тамо иза нужника, кроз коју се у школу довози огрев (9); Ко је дошао са запрегом испрегне говеда и привеже их – за шта, него за воћке! – положи им сена и остави их да два сата тару вратове о стабло, од чега кора, на том месту, добије светлуцави, сузни сјај (109); И сад дошао ред да ти – он, ко би други! – сашије одело за полазак на високе школе (59).

Будући да реторичко питање „комуникативно није питање него тврдња. Реторичко питање је, дакле, тврдња изречена у облику питања" (Ковачевић 2012: 75), овакви парентетички искази само су још један подтип асоцијативно-експресивне дигресије. Уз то, ово су потврде да парентетички искази у овом Данојлићевом роману подлежу стилематичном осложњавању не само уз помоћ ексклмације и контраста, већ и помоћу реторичког питања.

3. ЗАКЉУЧАК

Анализа примера ексцерпираних из Данојлићевог романа *Балада о сиромаштву* показала је да се истим графостилистичким поступком – издвајањем између две црте – могу остварити два различита синтаксостилистичка поступка: издвајање исказа и њихово уметање, односно парентеза. Иако формално блиска, ова два поступка међусобно се разликују у много чему. Најпре, разликују се у погледу синтаксичке уклопљености у контекст. Издвојени искази би се простим укидањем црта или њиховом заменом запетама могли вратити у ток реченице из које су издвојени. Таква могућност не постоји код парентетичких исказа, будући да они нису синтаксички зависни, односно да нису у синтаксичком складу са реченицом у коју се умећу. То даље подразумева да се ова два поступка разликују и у типу јединице која их чини: издвајање је најпре резервисано за зависне реченичне чланове исказане речима, синтагмама и зависним клаузама, док се у парентези реализују првенствено реченице које су независне од свог синтаксичког окружења. Такве синтаксичке структуре могу се сврстати у неколико у литератури издвојених семантичких подтипова парентезе: когнитивну, парентезу додатног коменатара или прецизирања и афективно-експресивну дигресију, која је најзаступљенији тип парентезе у овом Данојлићевом роману.

Иако са стилистичког аспекта и један и други поступак подразумевају разбијање реченичне структуре, то разбијање различитог је интензитета: код издвајања знатно блажег, будући да део између две црте синтаксички припада свом окружењу, док је код парентезе то разбијање јачег интензитета будући да уметнути део није синтаксички сагласан са својим окружењем, а неретко се дешава и да се парентеза не реализује у оквиру реченице, већ у међуреченичној позицији, што је чини текстостилемом. Уз то, разлика је присутна и у графостилистичком погледу: док се издвајање врши само цртама[8], парентеза се реализује и као исказ у загради.

Анализа корпуса показала је и да Данојлић ова два поступка ретко употребљава самостално. Они су, наиме, често осложњени другим стилемима: издвајање различитим врстама понављања, као и контрастом. Контраст

[8] У анализу нису укључени примери који подразумевају издвајање запетама.

бележимо и међу парентетичким исказима, као и ексклamацију, која неретко подразумева и реторичко питање.

Тема одрастања у послератној Југославији, на српском селу, присутна је у неколико Данојлићевих романа (*Година пролази кроз авлију*, *Балада о сиромаштву*, *Прича о приповедачу*) и у свакоме од њих се однос наратора, одраслог човека и главног јунака, дечака који је постао одрасли наратор, различито исказује, али се у свакоме од њих наратор и критички и заштитнички односи према дечаку. О сиромаштву у коме тај дечак одраста и које прати његово школовање – наратор пева баладу. Парентетички и издвојени искази, који представљају једну од стилистичких доминанти овог Данојлићевог романа-баладе, употребљени су или да представе тај однос или да дају глас некоме од Данојлићевих јунака будући да у његовим романима, које је литература већ одредила као лирске, нема упечатљивих ликова нити дијалога, већ је све виђено кроз двоструку визуру: дечак – одрастао човек. Говорећи из позиције одраслог, наратор уметнутим исказима уноси своје накнадно животно искуство у детиње искуство сиромаштва, и то не само материјалног, већ и духовног и емотивног сиромаштва којим је дечак на селу окружен.

ИЗВОР

Данојлић (1999): Милован Данојлић, *Балада о сиромаштву*, Београд: Филип Вишњић.

ЛИТЕРАТУРА

Бабић (2002): Миланка Бабић, О исказу у загради, *Српски језик*, VII/1–2, Београд: 303–320.

Бабић (2019): Миланка Бабић, *Експресивне конструкције у српском језику*, Андрићград: Андрићев институт.

Багић (2012): Krešimir Bagić, *Rječnik stilskih figura*, Zagreb: Školska knjiga.

Брајовић (2004): Тихомир Брајовић, Поетика парентезе, *Књижевност и језик*, LI/1–2, 1–21.

Ковачевић (1998): Милош Ковачевић, *Синтакса сложене реченице у српском језику*, Београд: Рашка школа.

Ковачевић (2012): Милош Ковачевић, Синтакса и стилистика упитних исказа у роману *Госпођска улица* Ранка Рисојевића, у: М. Ковачевић (ред.), *Наука и идентитет*, Филолошке науке, Посебна издања, Научни скупови, књига 6/1, Универзитет у Источном Сарајеву, Пале: Филозофски факултет, 67–87.

Ковачевић (2015): Милош Ковачевић, *Стилистика и граматика стилских фигура*, Београд: Јасен.

РКТ (1986): *Rečnik književnih termina*, Beograd: Nolit.

Симеон (1969): Rikard Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Zagreb: Matica hrvatska.

Станојчић (1992): Ж. Станојчић, Синтакса Андрићеве парентезе, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 22/1, Београд, 369–377.

Тошовић (2019): Бранко Тошовић, Заграде у Андрићевим романима, *Наш језик*, L/2, Београд, 487–494.

Julijana S. Despotović
University of Kragujevac
Faculty of Philology and Arts
Scientific Research Center

INTERRELATION BETWEEN SEPARATED AND PARENTHETICAL EXPRESSIONS IN THE NOVEL *BALADA O SIROMAŠTVU* BY MILOVAN DANOJLIĆ

Summary: The present study provides a comprehensive analysis of syntactic, semantic, and stylistic interrelation between separated and parenthetical expressions found in Milovan Danojlić's novel *Balada o siromaštvu*. Specifically, a thorough examination of these expressions at the structural and syntactic level reveals that they can manifest as individual words, phrases, or even full sentences, with varying degrees of integration into the main clause. On the semantic level, the study identifies several fundamental types of parentheses: additional comment, modal, expressive, metalinguistic, and cognitive parentheses. On the stylistic level, apart from parenthesis and exclamation, we have singled out other stylemes that are realized within parenthetical utterances. These are rhetorical questions, contrast and different types of lexical and syntactic repetitions.

Parenthetical constructions, inserted on the microplan of the text, correspond to inserted parts of the microtext that do not belong to the narrator but to other characters in the novel. Consequently, the utilization of parentheses emerges as a prevailing principle on both macro and micro level of Danojlić's novel.

Keywords: separated expressions, parenthesis, intrasentential exclamation, rhetorical question, Milovan Danojlić, *Balada o siromaštvu*.